

О.А. Жижко

Соціально-андрагогічний контекст професійної освіти маргінальних груп населення в Мексиці й Венесуелі

У статті розглянута професійна освіта маргінальних груп населення у Мексиці та Венесуелі в умовах постіндустріалізації, глобалізації та неолібералізму. Необхідність поліпшення соціальної ситуації спонукає латиноамериканські держави до удосконалення своїх освітніх систем шляхом розбудови національного освітнього та науково-культурного простору, розвитку професійної освіти, інтенсифікації процесів у галузі освіти дорослих, ліквідації неписьменності, фундаментальної та професійної освіти маргінальних груп населення.

Ключові слова: маргінальність, професійна освіта маргінальних груп населення, системи освіти Мексики і Венесуели, соціально-андрагогічний контекст, постіндустріалізація, глобалізація, неолібералізм.

This paper deals with the vocational training of marginalized groups in Mexico and Venezuela under postindustrialization, globalization and neoliberalism. The need to improve the social situation encourages Latin American countries to improve their education systems by building national educational, scientific and cultural environment, the development of vocational education, the intensification of processes in the adult education, eliminating illiteracy, basic education and vocational training of marginalized groups.

Keywords: marginality, professional training of marginalized groups, education systems of Mexico and Venezuela, postindustrialization, globalization, neoliberalism.

Постановка проблеми. Проблема професійної освіти маргінальних верств населення набуває актуальності у зв'язку з необхідністю розв'язання визначених очолюваними ЮНЕСКО міжнародними освітніми організаціями завдань, спрямованих на реалізацію програм освіти соціально незахищеного дорослого населення – маргіналів, кількість яких дедалі збільшується в усіх країнах світу. Україна також не є виключенням. Так, у країні виявлено понад 20 млн осіб віком 15 років і старше, які належать до маргінальних груп, що загалом становить понад 40% населення. В Указі Президента України “Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року” №958/99 від 03.08.1999 зазначено, що активна соціальна політика має бути спрямована на забезпечення умов працевдатному населенню для самостійного розв'язання проблеми підвищення власного добробуту, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці, запобігання безробіттю тощо [2].

Підґрунтям для маргінальності у сучасному українському суспільстві є його рухливість та хаотичність у культурному, політичному та економічному сенсі. В Україні численне безробіття, зuboжіння значної частини населення, масова зміна соціального та професійного статусу, невиважена освітня політика зумовлюють маргінальну ситуацію.

Жижко Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (Київ).

©Жижко О.Ф., 2014

Аналіз останніх досліджень. Ґрунтуючись на працях вітчизняних вчених, які вивчали проблему маргінальності (Л. Бевзенко, Ю. Бродецька, І. Гордієнко-Митрофанова, С. Залацький, І. Карпець, Л. Кемалова, Н. Коваліско, В. Кудрявцев, Т. Кузьменко, Н. Лакіза-Сачук, Е. Лібанова, О. Мазурик, С. Макеев, А. Маслов, С. Оксамитна, О. Покасова, О. Полісаєв, Ю. Стрелковська, Н. Фенаков, В. Чернієнко, М. Черниш, В. Шапінський, М. Шульга та ін.), ми визначаємо маргінальність як процес відторгнення елементів суспільства, які не змогли адаптуватися, не сприймають, не розуміють нові умови соціально-економічного життя, живуть на так званій межі між “старою” та “ною” соціально-економічною реальністю.

У свою чергу, професійну освіту маргінальних груп населення автор розглядає як складову неперервної освіти й освіти дорослих, яка включає освіту для життя та реалізується, в основному, у неформальній формі, та чії теоретико-методологічні засади ґрунтуються на концепції про навчання дорослого учня – андрагогії та професійної педагогії.

Програми з професійної освіти маргіналів запроваджуються у Мексиці й Венесуелі, починаючи з 20-х рр. XX ст. Ці країни мають значний досвід у реалізації навчання найнезахищеніших верств населення, а відтак, актуальність його вивчення в Україні обґрунтовано.

Проблеми професійної освіти маргінальних верств населення у Мексиці й Венесуелі вивчали Ф. Адам, Х. Алонсо, А. Алькала, А. Галісія, С. Діас-Діас, С. Камперо, А. Каналес, П. Касау, М. Кастро-Перейра, Ф. Лопес-Пальма,

Р. Лудохоський, М. Родрігес-Конде, М. Руїс, М. Торрес-Пердомо, Х. Тріа-Бернет, І. Фермін-Гонсалес й ін.

Мета статті. Вивчення професійної освіти маргіналів у Мексиці й Венесуелі вимагає аналізу соціально-андрагогічного контексту, у якому вона здійснюється, тобто розгляду процесів постіндустріалізації, науково-технічного прогресу, глобалізації, які, з одного боку, значно підвищили загальний рівень життя людей на планеті, а з другого – призвели до зuboжіння великі маси населення, які не “прилаштувалися” до нових умов життя й перетворилися у соціально-економічних маргіналів.

Виклад основного матеріалу. За останні 200 років науково-технічний прогрес, соціально-політичні перетворення, глобалізація, постмодерністські філософські течії суттєво вплинули на традиційні уявлення людини про життя, навколишнє середовище, науку, мистецтво, освіту. Починаючи з XIX ст., з інтенсивним розвитком науки, відкриттям електродвигуна, телеграфу, парового двигуна, впровадженням масового щеплення населення тощо, життя людей спростилося і подовжилось, результатом чого стало стрімке зростання кількості жителів планети. За даними Фонду населення Об'єднаних націй (Fondo de Población de las Naciones Unidas/FNUAP), якщо у перші роки нашої ери населення планети становило 250 млн осіб, то у 1804 р. воно зросло до 1 млрд, у 1927 р. – до 2 млрд, у 1960 р. – до 3 млрд, у 1974 р. – до 4 млрд, у 1988 р. – до 5 млрд, а у 1999 р. досягло цифри в 6 млрд осіб [5]. Тобто за 18 попередніх століть жителів Землі стало у чотири рази більше, тоді як тільки за одне XX ст. населення планети зросло вшестеро.

Таке стрімке демографічне зростання викликає необхідність виробляти все більше й більше продуктів харчування, а з цим пов'язана низка проблем. По-перше, постійна інновація й механізація сільського господарства, занадто активна експлуатація земель ведуть до їх ерозії. По-друге, використання хімічних добрив та інших хімічних речовин, забруднення водних джерел, низька якість продуктів харчування сприяють забрудненню оточуючого середовища й викликають загрозу виживання людства.

Проблема виживання людського роду як такого та виховання населення в дусі збереження навколишнього середовища за допомогою ціложиттєвого навчання й освіти в інтересах сталого розвитку звертають особливу увагу світової прогресивної громади в останні десятиріччя XX ст. – перше десятиріччя XXI ст. Передісторією цього руху є період після Другої світової війни, руйнівні наслідки якої стали причиною зникнення основних провідних державних та соціальних інститутів та появою скептичного ставлення до життя, недовіри людей до держави, релігії тощо. Також прискорився процес глобальної перебудови життя багатьох країн світу, переглянуто морально-етичні цінності людського суспільства, почав стрімко розвиватися науково-технічний прогрес.

Людство почало турбувати питання миру в усьому світі, з'явилися численні пацифічні рухи, також були створені організації міжнародного співробітництва (ООН, НАТО, ЮНЕСКО тощо). В умовах мирного співіснування розвинуті країни порівняно швидко відновили свої економіки, розвинули індустрію та сільське господарство, досяг-

нувши постіндустріального рівня та переживаючи пов'язані з ним соціальні та демографічні проблеми: зниження народжуваності, подовження життєвого циклу, соціальну фрагментацію, нові завдання розвитку індустрії дозвілля та відпочинку, зростаюче використання знань та механізацію праці, впровадження кібернетики у виробництво та адміністративну організацію.

Даний соціальний контекст індустріальних держав помітно контрастує з умовами життя бідних країн, які не змогли своєчасно перебудувати свої економічні системи та надати населенню високий життєвий рівень. У цих країнах ще й досі існують значні соціальні контрасти між маргінальними групами населення та заможними прошарками. Там, наприклад, навіть усі вищезазначені антиекологічні, небезпечні для життя людини дії з підвищення виробництва обсягів сільськогосподарської продукції не вирішують проблему голоду: за даними Програми з розвитку Об'єднаних націй (Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo – PNUD), 13% населення планети (більшість з країн Азії, Африки і Латинської Америки) не мають достатньо їжі; 849 млн людей страждають від недоїдання; щодня у світі від голоду і хвороб вмирають 40 тис., а щороку – 5 млн дітей [7].

Проблеми голоду, недоїдання, інфекційних захворювань спричиняють нездоровий загальний фізичний стан людини, а також впливають на її інтелектуальні здібності. Ця ситуація може призвести до катастрофи країни, де відбувається подібне, адже їх майбутнє належить поколінню, чие здоров'я порушене через недоїдання і хвороби [7].

Ситуація в Латинській Америці нарівні з країнами Азії й Африки викликає турботу світової громадськості: 15% людей, чий прожитковий мінімум становить менше 1 долара на день, живуть в країнах Латино-Карибського регіону; п'ята частина всього населення регіону є бідними селянами, які обробляють землю, використовуючи примітивні непродуктивні сільськогосподарські методи, живуть в умовах крайньої бідності й страждають від недоїдання [6].

За даними Організації Об'єднаних Націй зі справ сільського господарства і харчування (Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y Alimentación – FAO), у Латинській Америці 204 млн осіб живуть в умовах бідності, з яких 78 млн проживають у сільській місцевості. Кожного року все більше селян мігрують до міст у пошуках заробітку, тому мегаполіси обростають так званими кільцями бідності [6].

Тоді як бідність у сільській місцевості не має різких ознак і може бути подолана за допомогою систем соціальної кооперації та участі у колективних господарствах (исп. ejido), бідність у місті відчувається особливо сильно, тому що означає для людини не тільки відсутність матеріальних благ, а й психологічний дискомфорт щодо свого статусу соціально-економічного маргінала. У людини починає вироблятися так звана система самозахисту від “ворожого” зовнішнього світу, що її не приймає, вона стає нетерпимою, грубою, агресивною. Так, бідні селяни, які мігрують до міста й радикально змінюють життя з метою покращення свого фінансового становища, поповнюють ряди соціально-економічних маргіналів, на яких очікує безробіття, розчарування, зневіра й

Параметри якості освіти, прийняті латиноамериканськими експертами

Країна	Населення старше 25 років, яке не має ніякої освіти (%)	Охоплення дошкільним навчанням дітей віком 3–6 років	Відсоток відсіву в початковій школі	Доступність повної середньої освіти за соціальними стратами	
				Серед 20% найбідніших сімей	Серед 20% сімей з середнього класу
Аргентина	1,1	68	5,0	73,8	81,5
Бразилія	13,6	50	–	75,8	76,3
Колумбія	8,1	44	12,1	70,1	70,4
Мексика	10,1	97	8,2	89,0	70,0

Джерело: на базі даних Економічної комісії ООН для країн Латинської Америки і Карибського басейну (ЕКЛАК); Інформаційної системи про освітні тенденції в Латинській Америці (CITEAL) Організації іberoамериканських держав з питань освіти, науки й культури [8] (складено автором).

злиденне життя в бідних кварталах індустріальних мегаполісів [6].

Слід зазначити, що в статистичних публікаціях Економічної комісії ООН для країн Центральної Америки і Карибського басейну – головного “мозкового центру” континенту, окрім традиційних відомостей соціального характеру (про рівень безробіття, розподіл прибутків, стан систем освіти, охорони здоров’я та житлових умов) був включений розділ про соціальну консолідацію, зміст якого значно відрізняється від того, що прийнятий Євростатом. Адже для латиноамериканської реальності характерний не тільки більш низький, ніж у країнах Півночі, рівень загального добробуту, а й більш багатогранні прояви соціальної маргінальності. Перш за все – велика прогалина розподілу сукупного національного прибутку між соціальними стратами [1].

Наприклад, в Аргентині на долю 40% найбідніших громадян припадає лише 12% національного прибутку, а на долю 10% найбагатших – 39%. У Бразилії ця диспропорція ще більша – 9,7% й 48% відповідно. У 2008 р., у період до світової кризи, у регіоні нараховувалося 180 млн бідних, з яких 70 млн жили у злиднях (у відсотковому відношенні до загальної кількості населення Латинської Америки й Карибського регіону це становило 10%) [3].

Як прояв загострення фінансово-економічного та соціального становища в регіоні у 2009 р. кількість осіб, які живуть у злиднях, зросла на 9 млн осіб. Сучасний соціально-економічний (у т. ч. освітній) стан країн Латино-Карибського регіону аналізують як традиційними, так і новими методами. Слід звернути увагу на те, що латиноамериканські соціально-статистичні експерти вкладають у поняття соціальної інтегрованості більш широкий зміст, ніж фахівці Євростату, при цьому вони органічно включають в нього характеристики соціальної виключеності. Так, поряд з показниками по безробіттю, кількості бідних, низькоосвіченого населення (див. таблицю), латиноамериканські спеціалісти включають в поняття соціальної єдності такі відомості, як активність державної соціальної політики (за рівнем державного асигнування на соціальні потреби відносно до ВВП), характеристику правової держави (за ступенем корумпованості), ступінь демокра-

тичності й громадської зрілості (за даними виборчих кампаній) [1].

Розуміючи певну умовність даних показників, важливо підкреслити, що вони не тільки висвітлюють гостроту деяких проблем, а й надають інформацію про ступінь соціальної відповідальності держави щодо їх розв’язання, її здатності виправдати соціальні очікування населення. Так, цікаві статистичні дані про те, що, наприклад, в Аргентині й Мексиці 60% громадян вірять, що їх діти будуть жити краще, матимуть більш високий рівень освіти. У Бразилії й Чилі цей відсоток вищий – 72%, а в центральноамериканських державах (Венесуелі, Гватемалі, Гондурасі, Сальвадорі) – нижчий (40%) [4].

Згідно з даними ЮНЕСКО, у країнах Латино-Карибського регіону нараховується близько 35 млн неписьменних дорослих, з яких 3 млн осіб – молоді люди від 15 до 24 років. Якщо в країнах Європи неписьменним є лише 1% населення старше 15 років, то в Латинській Америці – 9% [9]. Ці та інші показники (див. таблицю), свідчать не тільки про низький рівень життя значної кількості латиноамериканців, про нерівний доступ до освіти, а також і про слабку ефективність діяльності шкільних систем. Сукупність дії ряду факторів призводить до відносно низької якості трудових ресурсів, що в сучасних умовах обмежує конкурентоспроможність багатьох держав регіону на світових ринках. Таким чином, турбота про ступінь розповсюдження освіти, про якість навчання є логічною. Не випадково в рамках загальнонаціональної соціальної стратегії, прийнятої в січні 2011 р., робиться ставка на освіту.

Висновки. Отже, можемо виділити такі характеристики соціально-андрагогічного контексту професійної освіти маргінальних груп населення у Мексиці й Венесуелі:

- низька соціальна консолідація та інтегрованість;
- нерівність розподілу сукупного національного прибутку між соціальними стратами;
- високий рівень безробіття;
- низький рівень загального добробуту;
- зuboжіння великої кількості селян та їх міграція до мегаполісів або за кордон (США, Канада) у пошуках заробітку;

– багатогранні прояви соціальної маргінальності;
– низька якість освіти та нерівний доступ до неї;
– високий рівень неписьменних дорослих;
– низька якість трудових ресурсів, а відтак, обмежена конкурентоспроможність держав на світових ринках.

За таких умов латиноамериканські країни являють загрозу світовому сталому розвитку, тому нагальним є розв'язання низки соціально-економічних проблем регіону і перш за все – гарантування основних прав населенню цих країн (здорового і гідного способу життя, права на працю, охорону здоров'я, право на освіту). Забезпечення майже всіх елементарних прав людини можливе шляхом упровадження спеціальних програм з освіти в інтересах сталого розвитку (що передбачають також професійну освіту маргінальних груп населення), розроблених міжнародними організаціями, які керують освітою.

Список використаних джерел

1. Ермольева Э.Г. Образование как фактор социального прогресса (латиноамериканский ракурс) / Э.Г. Ермольева // Педагогика. Научно-теоретический журнал Российской академии образования. – 2011. – №1. – С. 85–93.
2. Указ Президента України “Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року” / Законодавчі акти України з питань освіти. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – С. 319–325.
3. CEPAL. Panorama social de América Latina. – 2008.
4. CEPAL-STAT. Estadísticas e indicadores de cohesión social. – 2010.
5. Fondo de Población de las Naciones Unidas (FNUAP). Estado de la Población Mundial 1999. – FNUAP : New York. – 2000.
6. Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y la Alimentación (FAO). Informe Anual sobre el Estado Mundial de la Alimentación y la Agricultura: Aumenta el número de personas que padecen hambre mientras se prevé un crecimiento económico más bajo en los países en desarrollo. – Roma : FAO; 1998.
7. Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). I Informe Sobre Desarrollo Humano. Madrid : Mundi-Prensa Libros. – 1999.
8. Sistema de información de tendencias educativas en América Latina (UNESCO / IIEP-OEI); Informe SITEAL, 2010. Metas educativas-2021: desafíos y oportunidades. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.siteal.org
9. UNESCO. Education digest. – 2010.

Стаття надійшла 30.10.2013

УДК 351

А.З. Гурманчук

Особенности политики Республики Беларусь щодо стримання безробіття

У статті висвітлюються основні напрями та заходи органів державної влади Республіки Білорусь по забезпеченню зайнятості населення, зниженню напруженості на ринку праці країни.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, програма зайнятості населення, безробіття.

The paper highlights the main trends and measures taken by the governmental authorities of the Republic of Belarus to ensure employment and mitigate the tension in the labour market of the country.

Keywords: labour market, employment, employment program, unemployment.

Постановка проблеми. Характерною ознакою ринку праці в Республіці Білорусь є його низький рівень напруженості, що являється значимим позитивним фактором як для населення, так і для соціальної політики держави, яка орієнтована на людину праці і спрямована на підтримку максимальної зайнятості населення.

Метою публікації є висвітлення пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади Республіки Білорусь по стабілізації ринку праці в країні, виходячи з доступних джерел офіційної інформації та елементів актуальності, які можуть викликати певну зацікавленість вітчизняних працівників сфери зайнятості.

Гурманчук Анатолій Захарович, науковий працівник Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Київ).

© Гурманчук А.З., 2014

Виклад основного матеріалу. Обравши еволюційний шлях ринкових перетворень, Білорусь після початкового затяжного перехідного періоду, який характеризувався різким падінням валового внутрішнього продукту, стала на шлях стійкого економічного зростання, зберігаючи окремі характеристики планової економіки. Зростання економічних показників країни дозволило певною мірою стимулювати внутрішній споживчий ринок, оптимізувати систему управління економікою, поліпшити систему соціального захисту населення. Визначилися нові підходи та організаційні принципи проведення економічних реформ. У системі ринкових перетворень одне з центральних місць зайняла трансформація відносин власності.

2009 р. внаслідок світової економічної кризи вніс корективи в ринок праці як Білорусь, так і багатьох інших країн. Кількість звернень громадян у службу зайнятості за допомогою посприяти у працевлаштуванні збільшилася на